

Přijímání dechových nástrojů však probíhalo postupně, a ačkoli se pod jejich vlivem často velmi výrazně proměňovala charakteristika lokálního hudebního života (připomeňme vývojovou linii sdružené nástrojové hry – od gajdošských či hudeckých muzik vlivem dechových nástrojů k tzv. štrajchu) a docházelo k nivelizaci hudebních a tanečních projevů, nebylo obecné pravidlo pro jejich zakořenění.

Kulturní různorodost jednotlivých prostředí nepřijímala první nástup masové kultury jednotně. Příkladem nám může být opět Hornácko. Pokud vůbec byly na konci 19. století dechové nástroje vnímány pozitivně, pak především proto, že byly v hudeckých muzikách lépe slyšet a že umožňovaly také zapojování mladších generací muzikantů, kteří se na tyto nástroje již učili hrát.⁹⁰ „Pronikání žesťových kapel zpomaloval však na Hornácku ještě jeden faktor – náboženský,” píše Dušan Holý. „Žesťové kapely se zde totiž uchytily dříve v katolických obcích. Působila na to bezprostředně okolnost, že se mohly uplatňovat při různých církevních slavnostech. Zatímco u evangeliků se tu instrumentální hudba mimo varhany v kostele neprosadila.”⁹¹ V katolickém Kuželově byla také dechová hudba doložena již v šedesátých letech 19. století, v evangelickém Javorníku až na konci dvacátých let 20. století.⁹²

Vedle konfese venkovanů hrály svoji roli při recepci vnějších vlivů pochopitelně i jiné faktory. Mezi nejvýznamnější náležela poloha jejich sídel. Poněkud dříve se proměňoval vkus a ztrácela různost v hudebních a tanečních projevech v oblastech, které nebyly tolik uzavřené vůči okolnímu světu a kterých se dotkla i šířící se průmyslová výroba druhé poloviny 19. století, ať již svou existencí nebo dojížděním obyvatel za prací. Když malíř a učitel Josef Hodek (1856–1927) zachytil v roce 1913 taneční zábavu ve vesnici Javorovec na Uherskohradištsku, mj. napsal: „Tančí se povětšinou valčíky a polky. Jen někdy starci dají zahrát nějaký starší tanec jako že např. na konopě, vrták, sedmikročku ap. Jen sedláčkou jsem tady vůbec neviděl: „... u nás ne, šak to není pěkné!” řekli mi, když chtěl jsem, aby tancovali sedláčkou. Také žádán z mladších

Vesnická taneční zábava ve stylizovaném pojetí dobového výtvarného pohledu druhé poloviny 19. století.

ji nezná. Písni nebylo tolik jako v Boršicích a i ty co byly nedaly za mnoho. Většina jich byla docela obyčejných odhrovaček z vojny a odjinud ze světa přinesených.”⁹³ Podobně vzpomínal i Vladimír Ůleha (1888–1947) na strážnické odvedence na vojnu – legrůty: „Za mých gymnasijských let byl jejich repertoar již hodně pokažený, jen tu tam se vmísila mezi odhrovačky starší píseň. Legrůtství bylo vůbec jedním z náhonů, kterým do města (pozn. Strážnice) proudili cizí, 'panské' písně [...] Aspoň po té rytmické stránce uchovávali ještě přesně onen zvláštní svod nepřívzvučného nasazování s pomalým krokem, kterým se naše písně dvoučtvrtní ostře odlišují od pochodové písně české a slovenské.”⁹⁴ Zároveň to však již byla doba, kdy rostl vliv badatelů a poučených zájemců o lidové tradice, kteří ztrácející se různost lokalit a regionů v důsledku dožívání tradiční lidové kultury posilovali jejím pěstováním a udržováním a stáli, z nejrůznějších důvodů, u zrodu novodobých procesů formování identity etnografických oblastí Moravy.

Vybrané příklady jsou jen naznačenými možnostmi, jak pohlížet na projevy hudební a taneční kultury svázané s tradičním, zejména venkovským prostředím, a kde hledat překračování bariér a působení vnějších vlivů. V lidové kultuře tedy musíme objevovat nejenom to, co je obecné, ale i to, co je specifické. Tato východiska nestojí proti sobě, ale navzájem se doplňují. Poznání tradiční lidové kultury se tak stává mnohovrstevnatější, limitujícím momentem je pouze nedostatek starších pramenů.

Vznik nového poutního místa a kultu v režii venkovanů

V případě náboženského chování a myšlení venkovanů jako nedílných součástí tradiční lidové kultury se setkáváme s mnohovrstevnatým fenoménem utvářeným a udržovaným různými procesy, které byly z úhlu pohledu našeho zájmu tematizovány na příkladu celé tradiční lidové kultury. V tento moment se zaměříme pouze na tu vrstvu religiozity, která se aktivními procesy vytvářela v myslích a v rituálních situacích venkovanů na základě podnětů z vyšších vrstev dobové společnosti.

Námi sledované inspirace přicházely z oblasti tzv. barokní zbožnosti, jejíž vzestup a následnou politickou i společenskou hegemonii v českých zemích připravila třicetiletá válka (1618–1648), její průběh a výsledky. Ideový rámec barokní zbožnosti přinesly ale již dříve závěry tridentského koncilu (1545–1563). Ty zavazovaly církevní představitele, aby „poučovali věřící především o přímlově světců, jejich vzývání, o účtě, kterou požívají relikvie, a o řádném zacházení s obrazy”,⁹⁵ přičemž obrazům (ve smyslu zobrazení – tedy nejen samotným

obrazům, ale též sochám atp.) Krista, Panny Marie i svatých měla být prokazována pocta a úcta nikoliv z důvodu vkládání důvěry do obrazů, žádání něčeho od nich či spatřování božství či moci v nich, nýbrž z důvodu, že taková prokazovaná úcta přísluší těm, které obrazy znázorňují.⁹⁶ Nutno podotknout, že tento záměr se teologům plně nezdařil a široká prezentace vyobrazení Krista, Panny Marie a jednotlivých svatých vedla na základě jejich začleňování do lidové kultury právě do zmíněných nechtěných rozměrů.

Na základě tridentských tezí se tak v průběhu 17. století konstitovalo na Moravě množství kultů, a to zejména právě okolo jednotlivých tzv. zázračných soch a obrazů Panny Marie. Ty doplňovaly a rozmnožovaly obecné kultu vázící se k Bohu, resp. Kristu, Panně Marii, světcům, a případně jině. Pokud tyto kultu v ideové rovině navazovaly na své středověké předchůdce, zapojovaly se do nich nyní již nejen dobové elity, ale celé obyvatelstvo Moravy, jemuž poskytovaly možnost specifické identifikace a pocítění blízkosti s Pannou Marií. O množství stávajících i vznikajících kultů nás v průběhu 17. století výmluvně informují mariánské atlasy mapující zázračná vyobrazení v zemi i jejím okolí stejně jako historické zprávy o rozvoji poutnického ruchu okolo jednotlivých vyobrazení, který byl expresivním projevem uznání jejich zázračnosti

Jednotlivá zázračná vyobrazení Panny Marie mapovaly tzv. mariánské atlasy. V národních jazycích tištěné *Mariánské zahrádky*, resp. *Marianischer Lustgarten* byly určeny pro venkovské obyvatelstvo. Kombinovaly obraz s textem – každé vyobrazení Panny Marie doplňovala vždy jedna modlitba. Inventář těchto atlasů pokrýval nejvýznamnější Panny Marie ze středoevropského regionu okolo Moravy (české země, dnešní Polsko, Rakousko a významná Panna Maria Loretská z Itálie).

90 Holý, Dušan: *Ňorkova muzika z Hrubé Vrbky. K 75. narozeninám Jana Ňorka III.*, c. d., s. 44.

91 *Tamtéž*, s. 45.

92 *Tamtéž*, s. 45.

93 Slovácké muzeum, Uherské Hradiště, inv. č. H 259. *Hodek, Josef: Rok života mezi moravskými Slováky. Zápisky učitelovy. Ve škr. r. 1912–1913*, s. 266.

94 Ůleha, Vladimír: *Živá píseň*. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1949, s. 780.

95 Citováno dle Royt, Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Karolinum, 1999, s. 11.

96 *Tamtéž*.

ze strany příslušníků dobové společnosti. Poutnictví tak završovalo proces konstituování kultů zázračných vyobrazení Panny Marie, který však nejen ve svém dovršení, ale také ve svém průběhu podléhal ritualizaci. Během 17. století se vyvíjel ve dvou scénářích.

V prvním se jednalo o prosazení či revitalizaci kultů, které navazovaly na starší období. Původ těchto obrazů (soch), které stály v jeho středu, byl chápán často jako zázračný, což vyplývalo z jeho objevení (např. Panna Maria Vranovská), či jejich historie – obrazy měly např. pocházet z dob sv. Cyrila a Metoděje (např. Panna Maria Tuřanská), kteří je zde měli zanechat, či měly být malovány sv. Lukášem (např. Panna Maria Svatotomská v Brně). Aktuálně byly v 17. století u těchto vyobrazení zaznamenány zázraky, které jim byly připisovány. Ty se navíc opakovaly. Jednat se mohlo o zázračná uzdravení, ochrana či přecházení zničujících okolností (např. požár – Vranov), objevení se znamení na nebi (Štípa) aj. Druhý scénář stál za vznikem kultů nových zázračných vyobrazení. Na jeho počátku obvykle stálo zhotovení kopie významného zázračného obrazu (např. Panny Marie Pomocné, Panny Marie Karmelské aj.), zjevení Panny Marie (Líšeň, Kostelní Vydří), ale také zázračné nalezení vyobrazení Panny Marie – např. socha Panny Marie Svatokopecké byla nalezena poustevníkem na místě dnešního chrámu v roce 1632. Následovalo již zmíněné zaznamenání zázraku, resp. zázraků, které byly v rámci dobového ošetření církevně zkoumány a potvrzovány, přičemž vše završovalo církevní schválení zázračnosti takového obrazu. Tuto linii kopírovalo, resp. předcházelo a následovalo šíření věhlasu vyobrazení prostřednictvím tisků. Pokud odhlédneme od obsahu jednotlivých textů, které často pojednávaly o historii zázračného vyobrazení a zveřejňovaly jednotlivé zaznamenané zázraky, můžeme tyto tisky rozčlenit podle jejich sociálního dopadu, resp. cílení na jednotlivé sociální vrstvy čtenářů. Na počátku totiž často stáli intelektuálové jako autoři náročných textů, psaných ať již v latině či národních jazycích. Ty byly často zkracovány a jako výťahy publikovány pro širší čtenářstvo v národních jazycích. Později, s rozšířením potenciální

Legenda o původu vranovského poutního kostela hovoří o dvojím zjevení Panny Marie jistému moravskému šlechtici. Nejprve ve snu, v němž ho nabádala ke stavbě kostela a slíbvala vyléčení jeho slepoty, podruhé již určovala v lese místo, kde má být chrám postaven. K Panně Marii Žarošické se váže také hned několik legend popisujících její pohnuté osudy. Jedna z nich vypráví o ztrátě sochy v válečných dobách a jejím zázračném objevení se zbožnému Josefu Němcovi z Archlebova (okr. Hodonín), který sochu posléze vrátil do jejího původního kostela.

čtenářské obce na venkově, se setkáváme s tím, že tyto texty byly transformovány do kramářských písní, čímž se stávaly více přístupné nejširším čtenářským vrstvám. Vedle tisků hrály svoji roli také obrazy (např. drobné devoční obrázky), ale zejména orální šíření věhlasu jednotlivých zázračných vyobrazení, přičemž tento multimediální proces doplňovala a vlastně završovala finální reflexe v širokých sociálních vrstvách formou poutí.

Již z tohoto popisu je patrné, že iniciování, resp. revitalizace kultu zázračného vyobrazení byla nesnadným, intelektuálně i ekonomicky náročným počinem, za nímž v 17. století stály zejména církevní řády (např. v Tuřanech, Křtinách, Žarošicích, na Svatém Kopečku), resp. spolu se společenskými elitami (např. ve Vranově). Nicméně tento proces byl opakován, v nastíněných fázích ritualizován a jako takový akceptován obyvatelstvem.

Také v průběhu 18. století docházelo k objevování se nových kultů, které často vznikaly okolo kopií již existujících zázračných obrazů. Např. zázraky zaznamenané před kopií Panny Marie Mariazellské v Rychnově na Moravě (okr. Svitavy) vedly k jeho prohlášení za milostivý v roce 1750,⁹⁷ dotýkaná socha Panny Marie Mariazellské začala být uctívána v Komárově u Brna,⁹⁸ spatřovaná podobnost kopce na jihu od Jaroměřic u Jevíčka, zde vedla ke vzniku významného poutního

místa s dotýkanou kopií zázračného vyobrazení Kristovy tváře z římské kaple *Ad sancta sanctorum*, které je připisováno sv. Lukášovi.⁹⁹ Jiné kulty ale také v tomto století vznikaly na základě zázračného nalezení obrazu, zjevení Panny Marie, prostřednictvím vnučnutí nechat vyhotovit obraz atp.

Nicméně se v tomto století setkáváme s jistým posunem u sociálního původu iniciátorů a nakladatelů vznikajících kultů. Stěžejní roli církevních řádů století předešlého přebírají v 18. století představitelé pozemkových vrchností (šlechta), měšťané a zástupci světského kléru. Ve století následujícím, devatenáctém, se setkáváme již s tím, že celý proces vzniku nového kultu fyzicky zakotveného v podobě nového poutního místa aktivně přebírá jako komplex specifického chování venkovské obyvatelstvo. Svoji roli hrálo pochopitelně i dříve. V legendách o původu zázračných obrazů je venkované nalézali (např. v Tuřanech), či dokonce malovali (např. v Dubu) a jako zázračně uzdravovaní se stávali součástí příběhu vzniku jednotlivých kultů, aby je posléze jako spoluúčastníci poutního ruchu naplňovali nejexpresivnějším způsobem. Nyní se ale stávali iniciátory i ekonomickými hybateli nového kultu. Tímto chováním

zejména pro 19. století poněkud anachronicky konzervovali a při životě udržovali formy barokní zbožnosti, které již po josefínských reformách, ozvěnách jansenismu a osvícenských inspirací z ostatních společenských vrstev vymizely – stejně jako jiné způsoby chování, které z komplexu barokní zbožnosti často převzali pod tlakem, např. účast na poutích, božítělová procesí aj.

Jako příklad takového chování venkovského obyvatelstva nám mohou posloužit aktivity, které vedly ke vzniku poutního místa Lutřtěk u Němčan nedaleko Slavkova u Brna a zde uctívaného kultu Panny Marie Sedmibolestné. Až do začátku šedesátých let 19. století byl kopec Vinohrady nacházející se severozápadně od obce Němčany znám pouze pro kvalitu vody zdejšího pramene,¹⁰⁰ u něhož stála malá kaplička se soškou Panny Marie Sedmibolestné. Ve druhé polovině 19. století nebylo neobvyklé,

I když při jejich návštěvě náboženská rovina dominovala, poutní místa do jisté míry svými funkcemi nahrazovala venkovskému obyvatelstvu města. Poutníci do Sloupu (okr. Blansko) u místa prvního a posledního zahlédnutí chrámu coby specifického rituálního místa. První průvod s korouhvemi z okolí poutního místa, tj. z Dražanské vrchoviny, druhý v modltbě a s krucifixem ze Slovácka.

97 Eichler, Karel: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Část II.* Brno: Dědictví ss. Cyrilla a Metoděje, 1888, s. 360–361. 98 *Tamtéž*, s. 319.

99 Eichler, Karel: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Část I.* Brno: Dědictví ss. Cyrilla a Metoděje, 1887, s. 154, 159, 169. 100 Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. II. Band. Brünnner Kreis. I. Abtheilung.* Brünn: vlastním nákladem, 1836, s. 159.

že by vesničané nechávali na své náklady stavět u cest protínajících krajinu polní kříž ze dřeva, které jako materiál podléhající povětrnostním vlivům omezovalo jejich životnost. Jeden takový kříž nechal zbudovat při cestě do Dražovic němčanský půllánk František Řičánek.¹⁰¹ Jeho svěcení připadlo na 7. července 1861. Slavnosti se účastnil farář z Dražovic a množství vesničanů z okolí, mezi nimi také vysloužilý voják Jakub Holomčík z Němčan, který ve válkách v severní Itálii přišel o zrak. Prameny zmiňují horlivé kázání dražovského faráře, které mezi přítomnými způsobilo pohnutí. Již během kázání začal Jakub Holomčík pociťovat náznaky navrácení zraku. Požádal o odvedení k prameni na Lutrštěk, kde se v pramenité vodě omyl, následkem čehož začal opět vidět. Byl to on, který jako první vzeštolal, jakého smilování se mu zde dostalo prostřednictvím přímluvy Panny Marie. Již 23. července referovaly o události *Moravské Nowiny*.¹⁰² Ještě téhož roku vyšla v Kroměříži kramářská píseň (ryzí medium lidových vrstev) popisující tento příběh a dále šířící povědomí o něm. Její text následně přebíraly kramářské písně publikované v Brně, v Olomouci a v Uherském Hradišti.¹⁰³ V tentýž rok na Lutrštěku zaznamenal dalších sedm zázračných uzdravení Ondřej Šujan z Němčan č. p. 4, který v tomto zastupoval církevní správu jednotlivých míst kultu, která tak obvykle činila.

V případě Lutrštěku všechna uzdravení stvrzoval němčanský obecní úřad. Podle opisu Šujanova záznamu následovala uzdravení chlapce z nedalekých německých Lysovic, dívky z Podbřežic, muže ze Slavkova, ženy z Vážan, ženy z Bohuslavic, muže z Prostějova a dívky z Kojetína.¹⁰⁴ Tento výčet jednotlivých zázračných uzdravení doplňují jiná, které 15. října 1861 zveřejnil v *Moravských Nowinách* truhlářský mistr František Obhlídal, přičemž se u jednoho uzdravení odvolal na Šujana

Původní kaplička s Pannou Marií Sedmibolestnou u pramene vody v levé horní části, pod ní podoba kostela vybudovaného z milodarů poutníků.

jako svědka. F. Obhlídal také opakoval vizi, že původ studánky se zázračnou vodou je třeba spojovat s působením sv. Cyrila s Metodějem,¹⁰⁵ což se již objevilo ve výše zmíněných kramářských písních.¹⁰⁶ Další kramářská píseň z olomoucké tiskárny, která již popisovala dvě zázračná uzdravení, nekoresponduje s výčtem zázraků Šujana ani Obhlídal.¹⁰⁷ Ke zveřejnění některých zázračných uzdravení zaznamenaných Šujanem došlo v *Moravských Nowinách* Obhlídalem až v lednu roku 1862,¹⁰⁸ ale také tentokrát uváděl i jiná. Zároveň referoval o tom, že za sedm týdnů zaznamenal na Lutrštěku celkem 15 přespolních poutních průvodů. Jako velice pravděpodobný inspirátor autorů kramářských písní a referent o zázracích z Lutrštěku se v tomto článku také zajímavě ohrazoval a pro nás velmi pozoruhodně odhaloval sílu a sociální původ snahy o uznání zázračnosti Lutrštěku: „Jsout' ovšem pánové, jenž lid zrazují z těch poutí a praví, aby nevěřilo se kramářům. Inu, já myslím, že by za to stálo, aby se ta věc náležitě vyšetřila a proskoumala a to od duchovního i světského úřadu a od lékařů proslulých, bez předsudků soudících. Lid již přemýšlí, jak by dal se zde chrám Páně ku cti B. P. Marie vystavěti [k čemuž byla konána sbírka].“¹⁰⁹

101 Diecézní archiv Biskupství brněnského. Farní úřad Slavkov u Brna, inv. č. 1. Farní kronika 1787–1882.

102 *Od Slavkova*. Moravské Nowiny 13, 1861, č. 59, z 23. července, s. 239.

103 Burian, Václav: *Ohlasy historie poutního místa Lutrštěku u Němčan (okr. Vyškov) v kramářských písníchových textech*. Vlastivědný věstník moravský 44, 1992, s. 468–469.

104 Záznamy o uzdraveních vedl Ondřej Šujan z Němčan až do své smrti v roce 1878. Muzeum Vyškovska ve Vyškově, inv. č. N 4812. *Rysová, Aloisie: Pamětní kniha Národopisné Vlastivědné Kroniky obce Němčany 1497–1970*.

105 Obhlídal, František: *Z Němčan*. Moravské Nowiny 13, 1861, č. 82, z 15. října, s. 334.

106 Podle kramářských písní byl pramen zázračné vody zanechán lidem Pannou Marií na přímluvu sv. Cyrila a sv. Metoděje. Existují názory, které spojují vznik poutního místa na Lutrštěku s vlnou zbožnosti doprovázející cyrilometodějské milénium. Také zvon z věže poutní kaple byl zasvěcen těmto světcům. Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Slavkovský okres*. Brno: Musejní spolek, 1921, s. 305.

107 Burian, Václav: *Ohlasy historie poutního místa Lutrštěku u Němčan (okr. Vyškov) v kramářských písníchových textech*, c. d., s. 470.

108 Obhlídal, Fr.: *antišek: Z Němčan u Slavkova*. Moravské Nowiny 14, 1862, č. 8, z 24. ledna, s. 30.

109 *Tamtéž*.

Zvyšující se věhlas zázračné vody z Lutrštěku vedl k postavě na kříže u pramene v roce 1862. V souvislosti s tím byla vyzdvižena ze zdejší kapličky socha Panny Marie Sedmibolestné, byla opravena, vysvěcena a slavnostním průvodem přenesena zpět.

Šest dosud zmíněných emisí kramářských písní šířících věhlas Lutrštěku doplnily ještě minimálně tři další. Jedna vyšla v Brně před rokem 1867, autorem dvou zbylých byl Antonín Svobodník z Ježova u Kyjova, přičemž jedna z nich byla publikována až po roce 1888.¹¹⁰ Mezi tím množství příchozích poutníků zanechávalo na místě milodary, které plynuly do pokladny kapličky. Z těchto prostředků a z dalších, získaných odkazy a půjčováním hotovosti němčanským sousedům, byla financována stavba poutní kaple na stráni nad pramenem. S jejím budováním se začalo v roce 1867 a 16. října 1888 byla kaple Panny Marie Sedmibolestné vysvěcena. Obřadu se zúčastnilo na 8 000 poutníků.¹¹¹

V osmdesátých letech 19. století putovalo k zázračnému prameni ročně již okolo 10 000 poutníků. Nejvíce se jich účastnilo každoročních poutí na svátek Panny Marie Sedmibolestné. Tento den přicházela na Lutrštěk procesí ze Slavkova, z Rousínova, Letonic, Dražovic, Lulče, Vážan, Habrovan, z německých vsí u Vyškova i odjinud. Také poutníci z jiných okolních obcí navštěvovali Lutrštěk v určitý svátek. Oblíbenými dny byly svátky Nanebevzetí Panny Marie, sv. Anny, den Andělů Strážců a jiné. I když bylo poutní místo navštěvováno věřícími zejména z území dnešního okresu Vyškov, jeho věhlas sahal mnohem dál. Výjimkou nebyla procesí ze Slováčka, z Lanžhota či Dubňan. Mnohý poutník z Brna navštívil Lutrštěk při svém návratu z Velehradu.¹¹²

Také následující vývoj poutního místa určovaly nejširší vrstvy okolního obyvatelstva, např. roku 1904 věnovala do kaple sochy „*Prostřední velikosti*“ Marie Rožková ze Šlapanic a oltářní obraz Panny Marie Sedmibolestné od Josefa Klíra ze Slavkova byl financován z milodarů.¹¹³

Při vzniku Lutrštěku jako místa kultu Panny Marie tedy hráli stěžejní roli jedinci z řad venkovského obyvatelstva, a to zejména aktivní – v souvislosti se zaznamenáním prvního zázraku i dalších následujících –, jako šířitelé povědomí o těchto skutečnostech (např. Obhlídal, Šujan, Svobodník) a původci, resp. zastánci ideologických konstrukcí ohledně legitimacy místa (např. spojení studánky s přítomností sv. Cyrila a Metoděje). I když autory ostatních kramářských písní neznáme, s jistotou v souvislosti s jejich vznikem můžeme poukázat na pasivní roli venkovského obyvatelstva jako jejich potenciálních konzumentů. Ale venkovské obyvatelstvo hrálo také stěžejní ekonomickou roli – jako přispěvatelé do pokladny kaple, její správci a rozmnožovatelé.¹¹⁴

V šedesátých letech 19. století tak venkovské obyvatelstvo okolo Lutrštěku aktivně uplatnilo převzatý komplex ritualizovaného chování vedoucí k vytvoření nového kultu. K takovému způsobu chování nebyli venkovské nuceni ani nabádáni – aktivně je převzali a realizovali. Případ Lutrštěk byl zvolen s ohledem na celistvost převzatého rituálního komplexu, který z něj činí případ reprezentativní. Zároveň totiž musí být poukázáno na skutečnost, že v mnoha jiných případech venkovské participovali také, avšak částečně, i když s obdobným chováním v celé naznačené šíři se setkáváme i jinde, např. při vzniku poutního místa Kelbelsberg u Jerlochovic¹¹⁵.

Lyricko-epická kramářská píseň o Panně Marii Němčanské (z Lutrštěku) pojednává o prvním zázračném zázraku spojeném s vodou na Lutrštěku a původ studánky přičítá působení sv. Cyrila a Metoděje (tisk Antonín Halouska, Olomouc, 1861).

110 Burian, Václav: *Ohlasy historie poutního místa Lutrštěku u Němčan (okr. Vyškov) v kramářských písníchových textech*, c. d., s. 464.

111 Uhýrek, Václav: *Luterštěk u Němčan ve farnosti Slavkovské*. In: Eichler, Karel: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Část II*. Brno: Dědictví ss. Cyrilla a Metoděje, 1888, s. 380.

112 *Tamtéž*, s. 381.

113 Diecézní archiv Biskupství brněnského. Farní úřad Slavkov u Brna, inv. č. 2. Farní kronika od roku 1882.

114 Diecézní archiv Biskupství brněnského. Farní úřad Slavkov u Brna, inv. č. 68. *Účetní kniha kaple Bolesné Matky Boží u Němčan 1863–1896*.

115 Eichler, Karel: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Část II*, c. d., s. 378.